

M o n d ó k á k

a környező természethez.

Időjárás:

Naphívogató: Süss föl, nap; Süss fel, süss fel, napocska; Jőjj el, jőjj el, jó idő;

Eső-biztató: Ess, eső, ess!

Allatvilág:

Béka: Béka, béka, brek, brek, brek; Mit varrsz, mit varrsz;

Bika-bosszantó: Böm-böm bika, síkáló; Bika, bika, borona;

Csiga Búbos banka: Hajts bókot, babuta

Cinege: Cin, cin, cinege;

Cserebogár: Cserebogár, mikor lesz nyár

Csiga csalogató: Csiga-biga gyere ki; ~~Énna~~ Told, told, kagyula

Csorda: Jön a csorda, tejet ad

Csóka: Csóka, csóka vess diót

Denevér: Szárnyas egér gyere elő; Denevér, denevér, gyere haza vacsorára

Fecske-köszöntő: Fecskét látok

Gólya-köszöntő: Gólya, gólya, gilice; Gólya, gólya vaslapát; Gólyát látok;

Harkály: Kopogtat a harkály

Héjja-riasztó: Héjja, héjja lakatos; Héjja, héjja vaslapát;

Kakuk: Kakuk, kakuk, meddig élek

Katicabogár röppentő: Szállj el, szállj el; Péterke, pátorka; Buda, buda bácsi; Katalinka szállj el;

Lepke kergető: Ül le, lepe; Top le, lepe; Szállj le, lepke;

Liba biztató: Egyél, egyél, libuskám

Liba fürdető: Fürdik, fürdik a libám

Pók: Kaszálj, kaszálj, pók

Pulyka-bosszantó: Szébb a páva mint a pulyka

Sas: Hess el, sas

Szarka: Csörög a szarka

Szitakötő: Acsa, micsa, gyere haza

Tücsök csalogató: Tücsök koma, gyere ki; Paragi pücsök, gyere ki!

Varjú: Kár, kár, varga Pál

M o n d ó k á k

a karonülő babának.

Altató: Bel, bel, bel; Beli buba, beli; Csicsíjj, baba; Csicsíjjom, babájom; Csicsíjkálni, bújbújkálni; Tente baba, tente; stb.

Arc-mutogató, etető: Ádám, Éva, két szem szilva; Itt az oltár; stb.

Arc-simogató, mosdató: Ciróka, maróka

✓ Allítgató: Áll a baba, áll

Csiklandozó: Erre mennek a cigányok;

✓ Csipkedő: Csip, csip, csóka

Csitítő: Csilaj, gyerek;

Fejet hajtogató: Szita-szita szolgáló;

Fül-huzogató: Rege-rege rejszom;

Gyógyító: Áj, báj, kecskeháj; Gyógyulj, gyógyulj, bibitáj;

Hajmosó, fürdető: Bari, bari, a vásárra

✓ Hintáztató: Hinta, palinta; Hinna, barinna;

Homlok összekocantó: Bú, bika, cseri bika; Bütü, bütü;

Höcögtető: Hőc, hőc, Budára; Gyi te paci Pápára; Csett Pápra, pillangóra; Csida, csida Debrecenbe; Így lovagolnak az urak; stb.

Huzogató: Húzz, húzz engemet

✓ Jártató: Jár a baba, jár

Letyegető: Mennek, mennek kisleányok; Gyorsan, gyorsan falura;

✓ Nyakban, háton lovagoltató: Paprikát vegyenek, paprikát! Büdös túrót vegyenek! stb.

Orr-összedörzsölő: Én is pisze, te is pisze

✓ Ököl-ütögető: Töröm-töröm a mákot; Tim-tim só;

Pacsit adó: Kerekes, könyökes; Kerekeset, bökődőset;

✓ Sétáltató: Sétálunk, sétálunk

✓ Tapsoltató: Süti-süti kalácsot; Tapsi-tapsi mamának

✓ Táncoltató: Hopp, cine cineci; Tánci-tánci kis baba; Tánci baba, tánci;

✓ Tenyeresdi: Kerekecske dombocska; Kerekes tányér dombocska;

✓ Tornáztató: Szántunk, vessünk, boronáljunk

✓ Ujjasdi: Ez elment nyulászni; Egy kis kertet kerítettem;

✓ Ültetgető: Lóg a lába, lóga

K é r d ő í v

énekes-táncos népi gyermekjátékok gyűjtéséhez.

Ez a kérdőív olyan cselekmény- és szöveg-típusokat tartalmaz, amelyek általában élnek még az idősebb korosztály emlékezetében; s ha maguktól nem is jutnának eszükbe, a rákérdezés felhozhatja ezeket a tudat mélyéről. Kérdezzük végig tehát bármelyik községben, lehetőleg több nemzedéktől is,

ismernek-e olyan játékokat, amelyekben

1. A gyermekek párosával, keresztezett karokkal ugrálnak/járnak/, s a dal végén /kezüket átfordítva/ visszafordulnak. Pl.:

a/ Így járják a rókatáncot...

b/ Ici polka, mit csinálsz ...

c/ Recse, recse, pogácsa...

d/ Hosszúszárú galuska...

e/ Babot főztem, jól megsóztam...

f/ Apácára, pillangóra;... stb.

2. Ketten /keresztelve/ kezet fognak, s lábukat összevetve, karjukat, derekukat kifeszítve pörögnek. Pl.:

a/ Kocsit, kocsit, komámasszony...

b/ Huzományom magamat...

c/ Pórum, pórum, Pópádiné...

d/ Pöröm, pöröm, Örsike ...

e/ Sík, sík, sík,...

f/ Tányéricsa, babica;...

g/ Túrót ettem, elejtettem...

h/ Száraztészta, reszelő...

stb.

3. Többen egyszerre guggolva szökdelnek. ~~Érték~~/"Szarkatánc"/. Pl.:

Vékony vászon lepedő

4. A gyermekek nagyság szerint egymás mögött ülnek, hátulról átfogva ringatják egymást. Velük szemben egy gyermek "dinnyét kér". Párbeszéd után húzni kezdi a legkisebbet, kiszakítja, s elviszi.

a/ Érik a dinnye, érik ...

b/ Főzzünk, főzzünk kalamászt ...

5. A gyermekek egymás mögött sorban állnak. Egyikük féllábon /sántikálva/ körüljárja őket. A sor vezetőjétől szép lányt kér, az előhívja a legutolsót. Pl.:

a/.Pám, pám, paripám :..

d/ Pipám, pipám, pergyikám ...

b/ Pipom, pilipom...

e/ Tütülülök, pántolok ...

c/ Min állasz - Cserépen...

stb.

6. Egyik gyermek, a "gazdasszony", hívja haza a tőle nagyobb távol-
ságban elhelyezkedett többieket, a "libákat"; hazaszaladásuk közben
egy másik gyermek, a "farkas", minden alkalommal elfog velőlük egy
párat, amíg mind el nem fogynak:

a/ Gyertek haza, ludaim/libuskáim/! ...

b/ "udam, ludam, gyere hazal...", stb.

7. Egy gyermek, a "csósz", alvást színlel, a többiek körülötte
csipkedik a gyepet /"szőlőt", "buzát", "dinnyét"/. Akit elfog
közülük, az lesz a csósz. Pl.:

a/ Lipim, lopom a szőlőt ...

b/ Csósz, lopják a szőlőt ...

b/Lopják az úr szőlőjét ...

d/ Lopom, lopom a buzát ...

e/ Lopjuk, lopjuk a dinnyét ...

f/ Haj, lapuli, lapuli, ... stb.

8. A gyermekek körben állnak; egy a körön kívül jár, egy kendővel.
Akinek a háta mögött elejti, vagy hátrattett kezébe teszi a kendőt,
az kergetni kezdi őt a kör körül. Pl.:

a/ Tüzet viszek, ne lássátok ...

b/ Tüzes koplót/labdát/ hordozok ...

b/ Ne nézz hátra, jön a farkas ...

d/ Elveszett a pince kulcsa ...

e/ Kis, kis kendő, elejtő ...

f/ Hagymás, hagymás, ... stb.

9. A gyermekek párosan egymás mögé állva kört alkotnak, a körön kívül ketten kergetik egymást. A menekülő beáll az egyik pár elé, a hátulsó szalad tovább helyette. Pl.:

a/ Itt a három, itt, itt ...

b/ Itt a kettő, hol három...

c/ Cickaj, mackaj...

d/ Sickiri, sickiri, dominárom...
stb.

10. Páros számú gyermekek körbe fogóznak, egy gyermek a kör közepében áll. A dal egy bizonyos szavára mindenki párt választ és vele táncol. Aki nem jutott pár, az áll a kör közepére. Pl.:

a/ Hatan vannak a mi ludaink ...

b/ Kácsa, kácsa, özvegy kácsa...

c/ Ennek a kislánynak nem jutott párja... , stb.

11. A gyermekek körben állnak, vagy sorban ülnek. Egyikük összevetett tenyerei közé vesz egy gyűrűt vagy más apró tárgyat, s úgy tesz, mintha sorra a ~~gyermek~~ többiek kezébe csúsztatná, míg végül valamelyiknek csakugyan a kezében hagyja. Egy másik gyermeknek ki kell találnia, kinek a kezében maradt a tárgy. Pl.:

a/Csön, csön, gyűrű...

b/ Szem, szem/cin, cin; csen, csen, stb.

c/ Kullám, kullám, gyűrű ...

d/ Egy aranyat leltem...

e/ Itt a lakat, itt a kulcs... , stb.

12. Egyik gyermek elindul /néha szökellve/ játékba hívni a többit, azok egyenként csatlakoznak hozzá és kört alkotnak. Pl.:

a/ Kör, kör, ki játszik?...

b/ Ki játszik körbe?... stb.

c/

13. A gyermekek körben járnak, s a dal végén leguggolnak, vagy tapsolnak vagy leguggolva tapsolnak:

a/ Ég a gyertya, ég,...

b/ Egy kis várat kerítettem turobu

c/ Mit játszunk, lányok?...

d/ Játsszunk, lányok, játszunk...
stb.

14. A gyermekek körben járnak. Aki a dal közben elmosolyodik, vagy a dal végén leguggolásakor elkésik vagy elesik, zálogot ad. Pl.:

a/ Csepü-lepü gongyola ...	b/ Gyócsszélű párnám ...
c/ Én kis kertet kerteltem ...	d/ Mély kútba tekinték...
e/ Ej görbénye, görbénye...	f/ Ablak alatt vella...
stb.

Zálog-kiváltáshoz:

Szűjjünk, fonjunk...

15. A gyermekek körben járnak, s akit a dal folyamán megneveznek, az kifordul. Pl.:

a/ Kis kacska fürdik...	b/ Haj, gerenda, gerenda...
c/ Láncc, láncc, eszterláncc...	d/ Cincom-lánccom cérna...
e/ Ispiláng, ispiláng... , stb.	

16. A gyermekek kézenfogva mennek egyikük körül, úgy, hogy csigavonal/"rétes"/ keletkezik. Pl.:

a/ Csivirítem, csavarítom...	b/ Zárd ki, kapu, zárd bé, kapu...
c/ Tekeredik a kígyó...	d/ Tekeredj, farkam, tekeredj...
e/ Kis, kis kígyó... , stb.	

17. Egy gyermek a kör közepén megjátssza mozdulatokkal a dal szövegének tartalmát, majd a körből választ maga helyett valakit. Pl.:

a/ Fehér lilionszál...	b/ Bársony/arany/ ibolyácska...
c/ Lázár, vedd föl lábadat...	d/ Így mosdik a csóka...,
stb.

18. Egy gyermek a kör közepén áll, sétál vagy táncol; a dal bizonyos szavaira a körből párt választ magának és azzal táncol a dal végéig, majd átadja neki helyét a körben közepén. Pl.:

xxx

- a/ Hej szénája, szénája... b/ Hej szénádom, szalmádom...
b/ Érik a meggyfa, hajlik az ága... d/ Hajlik a meggyfa levele...
e/ Körtéfa, körtéfa... f/ Rácina, rácina ...
g/ Csillag Boris, tudom a nevedet... h/ Hej, meggy, meggy...
i/ Elvesztettem zsebkezdőmet... j/ Ég a gyertya, ha meggyújtják
k/ Egy szege, két szege... l/ Éva, szívem, Éva...
m/ Kis kacska fürdik... + Lengyel mondja.../Kis réce fürödik.../
n/ Fehér liliomszál... + Hej, rózsá, rózsá... vagy Szeged violádat...
o/ Kendermorzsa, kis menyecske... p/ A pünkösdi rózsá...
r/ Egy házat indítsunk... s/ Haj, véra, véra... stb.

19. A gyermekek körbefogózáva járnak; egyikük a körön kívül, ellentétes irányban jár, s a dal végén magával visz valakit a körből. Így a játék folyamán a kívül járól száma egyre gyarapodik, az eredeti kör viszont állandóan fogy. Pl.:

- a/ Erzsébet asszony kéreti lányát... b/ Hol jársz, hová mégy...
c/ Járom az új várt, járom... d/ Járok egyedül...
e/ Mit kerülő, mit fordulod... f/ Boldogasszony, boldogasszony...
g/ Méz, méz, méz.../Mész, méz, méz/ h/ Bor, bor, bor...
i/ Most viszik, most viszik Danikáné/Iborkáné, Buborkáné/ lányát...
j/ Itt ül egy kis kosárba... k/ Sötétes az erdő...
l/ A kassai /tokaji/ szőlőhegyen két szál vessző...
m/ Szeredán viszik a lányokat..., stb.

20. A gyermekek egymás mellett, kézenfogva, előre és hátra mennek. Egyikük a sorral szemben halad ill. hátrál, s a párbeszédés dal végén egyenként magával viszi őket. Pl.:

- a/ Mit akar itt ez az egy ember?... b/ Jött egy ember Liniből...
c/ Elvesztettem páromat... stb.

21. Két gyermek összefogott és felemelt kézzel hidat /kaput/ tart. A többiek - párbeszéd után - kezet fogva átbújnak. Valamelyik gyermek előtt a híd lecsapódik, az a hidat tartókhoz áll. Így a bújók egyre fogynak, a híd egyre gyarapszik. Pl.:

- a/ Itthon vagy-e, hidasmester?... b/ Kié ez a híd?...
- c/ Ki népei vagy-vagytok?... d/ Mért küldött az úrasszony?...
- e/ Eresszetek át a Jordán vizén! f/ Eressz átul a hidadon!...
- g/ Bújj, bújj, zöldág... , stb.

22. A gyermekek kézfogással hosszú sorban állnak. A sor egyik vége kaput tart, a másik vége átbújja alatta, majd fordítva - így az egész községet bejárják /"faluhossza"/. Pl.:

- a/ Hód, hód, fényes lánc... b/ Hóc, hóc, fényes táncr.,
- c/ Új vár, új vár... d/ Kács hazra, kács... stb.

23. A gyermekek párosan kezet fogva egymás mögé állnak, a karjukat felemelve kaput /együttesen tehát lugast, folyosót/ alkotnak. A mindenkori utolsó pár meghajolva, egymás mögött lépkedve átbújja a karok alatt, amíg az első pár elé nem kerül. A páros sor így állandóan /egyenesen vagy körben/ előre halad. Pl.:

- a/ Bújj, bújj, medve... b/ Egyet termett a mogyoró...
- c/ Három szál vesszőre tapodtam... d/ Liliom, liliom...
- e/ János úr készül németi Bécsbe... stb.

24. Három kis gyermeket háromszög alakban leültetnek vagy leguggoltatnak, a többiek kézenfogva ezek körül kanyarognak. Pl.:

- a/ Áradi, fáradi... b/ Iglice szívem, iglice...
- c/ Kivirágzott a diófa... e/ Kőketánc, kőketánc...
- f/ Hej piliga táncom, piliga... g/ Haja, haja, varga legény...
- h/ Haja, haja, jól lakom orcád... i/ Nána, Nána, Tiszanána... stb.

Ne ijedjünk meg, ha a kérdőíven feltüntetett szövegek bármelyike másféle játéktípussal kerül elő, mint amelyhez - eddigi adataink alapján - a kérdőívben scrolltuk; s attól sem, ha a megadott játéktípusokhoz a kérdőíven nem szereplő szövegek kerülnek elő. Mindkét szempontból bőséges változatossággal találkozhatunk szinte községenként. A kérdőív mégis hasznos lesz, az emlékezet irányítása szempontjából.

A játékok mellett feltétlenül kérdezzük a kiolvasókat is, amelyekkel az egyes játékok főszereplőit kiválasztották. Ezekhez most nem adunk külön kérdőívet, nagy mennyiséget találhatunk belőlük a nélkül is. Figyeljük meg jól viszont a kiolvasás módját és sajátos hanglejtését!